

EETU MUILU

30.11.2017

Vapautta pakolla? Kielikokeilu ja liberalismi

Hallitus esittää, että joissain kouluissa tarjottaisiin nykyistä enemmän vieraita kieliä oppilaille valittavaksi. Samalla hallitus esittää, että kyseisten oppilaiden ei tarvitsisi opiskella suomea tai ruotsia, toista kotimaista kieltä.

Esitys on nimetty tämän jälkimmäisen tavoitteen mukaan: "Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa". Se löytyy eduskunnan [verkkosivuilta](#). Hallitus esittää tätä niin sanottua "kielikokeilua" osin vastentahtoisesti, ja perussuomalaiset ovat sitä vaatineet. Hallituksen esitys on kutistunut mahdolliseen kielikokeiluun osallistuvien oppilaiden määrän osalta sellaiseksi, ettei se vaikuta olevan edes sinisille mieluinen. Artikkelin lopussa esitän päätelmät siitä, miksi on loogista, että siniset ja perussuomalaiset kuitenkin ajavat kielikokeilua.

Käsittelen toisen kotimaisen kielen opettamista kouluissa, mutta en ota siihen enkä Suomen kansalliskielten määrään suoraan kantaa. Sen sijaan esitän sellaisia kysymyksiä ja ongelmia, joita keskustelussa pitäisi ratkoa. Teesini on, että kaikkein keskeisimmät ja parhaat kysymykset kansalliskielistä ja niiden opetuksesta ovat vielä kysymättä julkisessa keskustelussa. Mikä todellisuudessa on hyvä kysymys, kun puhutaan kahden kansalliskielen oppimisesta?

Kasvatustilafilosofinen näkökulmani vastaa, mistä perimmiltään on kyse, kun annetaan opetusta ja kasvatetaan. Analyysini ja argumentaationi avulla voi tarkastella, mikä on kielikokeilun kohdalla minkäkin puolesta tai vastaan väittävän argumentin kiinnostavuus.

Lapsi ja vapaus

Mitä ylipäätään voidaan *oikeutetusti* opettaa yhtään kellekään? Kielikokeilu on normatiivinen valinta: juuri toinen kotimainen kieli, käytännössä ruotsi, halutaan tiettyihin arvoihin vedoten vapaaehtoiseksi ja juuri vieraita kieliä, erityisesti monien

puheissa venäjää, halutaan tarjota lapsille sen tilalle. Ei siis esimerkiksi valita, että tarjotaan kaikille jo peruskoulussa juuri filosofiaa ja että tehdään samalla vaikkapa juuri fysiikka vapaaehtoiseksi. Mitä tahansa voidaan opettaa pakollisena oppiaineena tai ilmiönä koulussa, jos se voidaan oikeuttaa. Liberalistisessa viitekehyksessä oikeuttaminen tapahtuu erityisesti sen tarkastelulla, lisääkö oppiaine tai opiskeltu ilmiö todennäköisesti vapautta, aikuisiän autonomiaa.

Moni ajattelee tai ainakin puhuu toisinaan siten, että erityisesti ruotsin kielen opiskelu koulussa olisi pakollista. Se on pakollista. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* -niteestä löytyy esimerkiksi vuosiluokille 7–9 lähes kaksikymmentä muuta pakollista oppiainetta. Ne, joiden ensikieli ('äidinkieli') on ruotsi, opiskelevat pakollisena suomea. Juuri suomen tai ruotsin oppiaine, toisena kansalliskielenä, ei ole laadultaan muista poikkeavalla tavalla pakollinen. Kaikki opiskelevat pakollisena vaikkapa historiaa ja fysiikkaa. Se, mikä ylipäätään valitaan opetussuunnitelmiin pakolliseksi, on perustava kasvatustilallinen kysymys (ks. esim. Phillips ja Siegel 2015: [luku 3.2](#)).

Immanuel Kant analysoi teoksessaan *Über Pädagogik* (1793 [1797]) kasvatuksen suurimpana ongelmana tai kysymyksenä pitämäänsä pakon ja vapauden suhdetta. Kant (1793: 453) tiivistää: "Wie cultivire ich die Freiheit bei dem Zwange?" Miten pakko voi *viljellä* eli kehittää vapautta? Kantin (mp.) mukaan pakottaminen on *nöthig*, välttämätöntä. Kantia ei voida pitää liberalistina, mutta hänen kysymyksensä avaa asiaa hyvin.

Liberalistifilosofi Joel Feinberg (1980) on esittänyt kuuluisan huomion *lasten oikeudesta avoimeen tulevaisuuteen*. Hän huomauttaa, että vahingoittamme lasta, tulevaisuuden aikuista, jos lapselle ei anneta tiettyjä valmiuksia (mas. 112–113). Tällaisiksi valmiuksiksi voisi lukea esimerkiksi sellaiset koulussa opetetavat asiat, jotka mahdollistavat sen, että aikuisena on mahdollisimman vapaa eli kyvykäs toimimaan mielensä mukaan yhteiskunnassa ja maailmassa. Feinbergin tärkeä muistutus on, että lapsen tulevaisuuden autonomian kunnioittaminen vaatii usein lapsen vapaiden valintojen estämistä (mas. 113).

Voidaan siis esimerkiksi todeta, että lapsi ei voi itse valita, mitä koulussa olisi opetettava. Lapsilla ei ole tarvittavaa tietoa siitä, millaiset taidot tekevät tulevaisuudessa autonomiseksi, itsenäiseksi, toimijaksi. Jonkun pitää opettaa lapsia, ja sitä ennen on pitänyt valita, mitä lapsille opetetaan.¹

Merkittävä kasvatustilafilosofinen kysymys – samalla yhteiskuntafilosofinen – on se, halutaanko ylipäättään vapautta, yksilön autonomiaa, viljellä (ks. esim. Phillips ja Siegel [2015](#); Halstead 2005). En tässä artikkelissa voi keskittyä puolustamaan liberalistista viitekehystä, sillä tutkimustehtävä rajautuu kasvatustilafilosofian perusteiden opetussuunnitelmia koskeviin ongelmiin ja hallituksen kielikokeilu-esityksen soveltavaan analyysiin. Liberalismiin liittyen totean vain, että jos esimerkiksi valittaisiin sosialismi tai jonkin sortin konservatismi, kysyttäisiin kasvatustilafilosofisia kysymyksiä todella erilaisesta näkökulmasta: enemmän tai vähemmän autoritaarisesta eli pakkoon painottuvasta näkökulmasta. Artikkelin rajaukseen liittyen on lisäksi huomioitava, että toki myös *autonomiasta* kasvatuksellisena päämääränä on erilaisia käsityksiä (esim. Winch 2005).

Yleisesti voidaan sanoa, että liberalisti pyrkii tulemaan toimeen mahdollisimman vähäisellä pakottamisella ja siis vapauden rajoittamisella (ks. esim. Gaus ym. [2015](#)). Joitain rajoituksia tarvitaan, jotta voidaan pyrkiä suojelemaan ja tarjoamaan vapautta. Esimerkiksi ihmisen rajoittamisesta käy koulu ja ylipäättään kaikki kasvatustilafilosofia. Tässä yhteydessä vapauden rajoittamista voidaan kutsua indoktrinaatioksi: kun opetussuunnitelmaan valitaan tiettyjä tavoitteita, jotain rajataan mukaan ja jotain ulkopuolelle. Näin siis rajoitetaan sitä, mitä ajattelun ja toimimisen välineitä herkässä iässä oleva lapsi ja nuori saa. Feinbergin (1980) argumenttia seuraten voidaan todeta, että tulevaa aikuisiän autonomiaa rajoittaa esimerkiksi se, mitä lapselle ei opeta – eli mitä hänen ei ole ”pakko” opiskella. Samoin aikuisiän autonomiaa rajoittaisi, jos koulussa opiskeltaisiin sellaista, mikä esimerkiksi heikentää mahdollisuuksia muodostaa itsenäistä käsitystä hyvästä elämästä.

¹ Tässä artikkelissa tarkoitan lapsilla peruskouluikäisiä. En käsittele toisesta asteesta (lukio tai ammattikoulu) ja toisella asteella tehtäviä valintoja. En myöskään siis käsittele sitä, että koska Suomessa oppivelvollisuus päättyy peruskouluun, ilmeisesti ajatellaan, että yksilö on peruskoulun jälkeen autonominen aikuinen. Toki myös jo peruskoulun suhteen ja peruskoulussa tehdään ilman kielikokeiluakin monenlaisia valintoja. Nekään eivät mahdu tämän artikkelin aiheiksi.

On monenmoisia liberalistisiksi kutsuttuja näkemyksiä, mutta yksinkertaistaen voidaan sanoa, että liberalistisen yhteiskunnan koulutukseen sisältyvät tietyt arvot.² J. Mark Halstead (2005: 116) esimerkiksi luettelee seuraavat: henkilökohtainen autonomia, kriittinen avoimuus, akateemisten alojen autonomia, mahdollisuuksien tasa-arvo, rationaalinen moraalisuus, moninaisuuden ylistys, indoktrinaation välttäminen ja puolueettomuus sen suhteen, miten hyvä (*the good*) määritellään (ks. myös Schmitter, Tarcov ja Donner 2003: 87).

Halstead (2005: 116–118) kuvaa liberalistisen yhteiskunnan koulutusta sellaisena, joka pyrkii edistämään ihmisen rationaalisuutta, autonomiaa ja kunnioituksen tasa-arvoa (*equality of respect*). Halstead (mas. 118) sisällyttää kunnioituksen tasa-arvoon *mahdollisuuksien tasa-arvon*. Liberalistisessa yhteiskuntamallissa nähdään, että distribuution eli vaikkapa verotuksen avulla on mahdollistettava kaikille muun muassa koulutus. Näin voidaan minimoida sattumasta ja huonosta tuurista johtuvien tekijöiden vaikutus. Ihminen ei itse voi mitään esimerkiksi sille, millaiseen sosiaalitaloudelliseen tilanteeseen on syntynyt. Moni muukin asia tapahtuu yksilön valinnoista ja ponnistuksista huolimatta.

Liberalistisessa yhteiskunnassa kiinnostaa se, miten oppilaiden autonomiaa voisi lisätä. On kuitenkin väärinymmärrys, jos ajattelee, että autonomiaa voi lisätä vain tekemällä oppiaineista vapaaehtoisia.³ Niin kuin Feinberg (1980) toteaa, lapsen ja aikuisen kohdalla kysymykset autonomiasta ovat erilaiset: lapsesta on vasta tulossa autonominen, aikuinen. Voimme siis autonomian nimissä, Kantin sanoin, viljellä vapautta pakolla. Pakosta puhumista hedelmällisempää on Feinbergin huomion mukaisesti tiedostaa se, että aikuisiän vapautta rajoitetaan, jos lapsille ei anneta tiettyä opetusta.

Vielä täsmennykseksi formaalimpi esitys: jos X ei suorita peruskoulua ja Y suorittaa, X:llä ei ole yhtä hyviä mahdollisuuksia eli yhtä suurta vapautta muodostaa

² Omassa teoriassani kutsun näitä *konstitutiivisiksi arvoiksi* erotuksena *hyvän elämän arvoista*.

³ Lisäksi lapsi ei todellisuudessa itse yleensä valitse, vaan huoltajat valitsevat. Tästä seuraa se ongelma, että monilla huoltajillakaan ei ole kykyä – tai halua – valita sellaisia asioita, jotka tekisivät lapsesta mahdollisimman autonomisen aikuisen.

ja tavoitella käsitystään hyvästä elämästä yhteiskunnassa ja maailmassa. On vaikea esimerkiksi ottaa asioista selvää, jos tekstitaidot ovat huonot eli lukutaito heikko.

Ihminen tarvitsee henkisiä välineitä, osaamista, tavoitellakseen sitä, mikä saa hänet kiinnostuneeksi. Ylipäätään ensin kiinnostuakseen ihminen tarvitsee osaamista: mitä vähemmän tietää erilaisista mahdollisuuksista, sitä epätodennäköisemmin löytää oman juttunsa – hyvän elämän, kukoistuksen. Lisäksi voidaan kysyä, onko aikuiseksi kasvaneella muita voimavaroja, vaikkapa rahaa, jos kerran vaihdon välineen tienaaminen vaatisi taitoja, joita opetetaan koulussa. Mitä sisältöjä koulussa pitäisi opettaa, jotta jokaisen ihmisen vapaus etsiä ja toteuttaa käsitystään hyvästä elämästä mahdollistuisi?

Mikä tekee autonomiseksi aikuiseksi?

Pitäisikö kaikille opettaa omaa ensikieltään ja senkielistä kirjallisuutta, mediaa ja puheviestintää – siis äidinkieltä ja kirjallisuutta? Harva varmaan tekisi äikästä valinasta. Sen sijaan siitä, mitä opetussuunnitelmien perusteisiin täytyy kirjoittaa, saadaan jo melkein yhtä monta mielipidettä kuin on äikänmaikkoja. Tässä on siis ensimmäinen kasvatusfilosofinen ongelma: kaikki hyväksyvät tämän nimisen oppiaineen pakollisuuden, mutta miten tehdä siitä mahdollisimman paljon yksilölle aikuisiän vapautta antava.

Mitä muuta pitäisi opettaa? Matematiikkaa? Mahdollistaako pakkomatikka yksilölle välineet ja osaamisen hyvän elämän käsityksen muodostamiseen ja kyseisen kaltaisen elämän tavoittelun? Miten ratkaisemme luonnontieteiden kohdalla? Entäpä taito- ja taideaineiden? Pakkoliikunnasta saataneen liikuttava yksimielisyys.

Juuri toisen kotimaisen kielen kohdalla, esimerkiksi ruotsin, nämä kysymykset eivät ole laadultaan mitenkään erilaisia. Jos toisen kansalliskielen oppiminen ei keskimäärin lisää aikuisiän autonomiaa, sen oppimiseen ei ole oikeutettua pakottaa. Samoin on historian ja fysiikan kohdalla. Tätä voitaisiin selvittää jonkinlaisella [utilitaristisella](#) laskelmalla eli sen arvioinnilla, kuinka paljon jokin tuottaa hyvinvointia

(ks. Pakaslahti 2014). Hyvinvoinnin voi esimerkiksi liittää arkiseen ajatukseen hyödyistä⁴: mitä hyödyllisempi sitä enemmän hyvinvointia.

Jos ajatellaan, että kieli tuottaa sitä enemmän hyvinvointia, mitä useamman kanssa sitä voi käyttää vuorovaikutuksessa tai mitä enemmän tekstejä sillä on mahdollista lukea, tällöin tietysti ruotsi on hyödyllisempi kuin suomi. Myös monenlaisia muita utilitaristisia testejä voi asettaa moraalisen valinnan tueksi. Joillain keinoin voi myös tutkia empiirisesti sitä, mitkä kielet antavat minkäkin verran mahdollisuuksia ja siis vapautta.

Toki kaikista maailman kielistä olisi hyötyä, eikä lapsi voi kaikkea opiskella. Siksi tietysti lainsäädännöllä, opetussuunnitelmilla ja tuntijaolla rajataan vain tietyt oppiaineet pakolliseksi. Tässä kohdassa liberalisti voi pyrkiä ratkaisemaan, onko yksilölle hyödyllistä eli vapautta ja mahdollisuuksia lisäävää osata yhteiskuntansa toistakin kansalliskieltä ensikielensä lisäksi.

Samoja asioita täytyisi pohtia erikseen myös tietysti jokaisen vieraan kielen kohdalla. Ensin pitäisi kyllä ratkaista, minkä kaikkien maailman kielten kohdalla. Se, että kunnassa tarjotaan jossain alakoulussa venäjää, ei ole erityisen vapaan valinnan tarjoamista. Se, että kunnan yhdessä koulussa tarjotaan venäjää ja toisessa saksaa, ei ole suurta vapautta valita. Minä kutsuisin sitä todelliseksi vapaudeksi, jos jokainen yksilö voisi peruskoulussa valita niin monen kielen joukosta kuin mitä Helsingin yliopiston Kielikeskuksessa opetetaan. Teoriassa helsinkiläinen lapsi voi: pitää vain päästä siihen tiettyyn lähikouluun tai soveltuvuuskokeilla erityiseen kouluun, jossa on tarjolla haluttu kieli.

On siis harhaanjohtavaa puhua vapaudesta, jos vaikkapa itäsuomalaisille koululaisille sanotaan, että voitte nyt opiskella venäjää ja halutessanne jättää siinä yhteydessä ruotsin pois. Jonkinlaisesta valinnanvapaudesta voisi nähdäkseni puhua, jos jokaisessa alakoulussa olisi englannin lisäksi vähintään yksi vieraan kielen vaihtoehto ja jokaisessa kunnassa yhteensä vähintään kolme. Esimerkiksi minä olen vapaampi, koska vanhempani saivat valita minulle ala-asteella saksan sen sijaan, että

⁴ Hyvinvointia voidaan kuvata myös monin muin tavoin. Samoin *hyöty* voidaan määritellä eri tavoin.

olisin joutunut aloittamaan ruotsin jo siinä vaiheessa⁵ – tai etten olisi aloittanut kumpaakaan.

Toisen kotimaisen kielen opiskelun vähentämisen kokeilu

Hallitus esittää kokeilua kielivalikoiman laajentamiseksi⁶: ”Esityksellä mahdollistetaisiin alueelliset kokeilut kielivalikoiman laajentamiseksi ilman velvoittavaa toisen kansalliskielen opiskelua.” Juha Sipilän hallituksen ”[t]oimintasuunnitelmaan sisältyvään osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeeseen sisältyy toimenpide, jonka mukaan kieltenopiskelua lisätään ja monipuolistetaan ja käynnistetään alueellinen kokeilu kielivalikoiman laajentamisesta eduskunnan hyväksymän ponnem mukaisesti”. Tavoitteena olisi siis *lisätä* ja *monipuolistaa* kielten opiskelua ja *laajentaa* valikoimaa. Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei hallituksen esityksen otsikko puhu tästä mitään. Hallituksen esityksen otsikossa mainitaan vain, että kyse on ”toisen kotimaisen kielen kokeilusta”.

Kielivalikoima tietysti tulee laajenemaan kokeiluun mukaan valituissa kunnissa, koska niille kaikista päätellen annetaan rahaa vieraiden kielten opettajien palkkaamiseen eli opetuksen järjestämiseen. Esityksessä todetaan: ”Kokeilussa selvitetään, miten laajasti ja minkä kielten osalta kielten tarjonta ja opiskelu mahdollisesti laajenevat tilanteessa, jossa kielivalintoja koskevaa sääntelyä vähennetään.”

Ilman kokeilua voitaneen todeta, että ”kielten tarjonta ja opiskelu” laajenevat sitä enemmän, mitä enemmän resursseja kouluille annetaan ja mitä enemmän mahdollisuuksia lapsille siis tulee. (Sanapari *sääntelyn vähentäminen* on tietysti valittu mukaan retorisisista syistä.) Kuntien ja koulujen valitsevat kielet riippuvat päättäjien ja rehtoreiden henkilökohtaisista mieltymyksistä ja tietysti siitä, mitä työvoimaa on saatavilla. Löydetäänkö jokaiseen kokeilukouluun pätevä espanjan opettaja? Opiskelun laajuus ja oppilaiden valitsevat kielet tulevat korreloimaan päättäjien antamien vaihtoehtojen kanssa. Mahdollisesti eri kielivaihtoehtoja ei tule

⁵ Tuolloin suomenkieliset aloittivat ruotsin viimeistään seitsemännellä luokalla, nykyään aiemmin.

⁶ Hallituksen esitys HE 114/2017:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_114+2017.aspx

jokaiseen kouluun, ja oppilas vain päättää, ottaako ainoan tarjolla olevan kielen vai ei.

Liberalisti luonnollisesti juhlii, kun myös pienille paikkakunnille lapsille tuodaan vieraita kieliä opiskeltaviksi. Monissa alakouluissahan ei tarjota mitään muuta kuin englantia, joka ei sinänsä ole mikään valinta, koska niin sanottu *A-kieli* täytyy joka tapauksessa opiskella. Esimerkiksi Tohmajärven kolmesta alakoulusta yhdessä koulussa on verkkosivujen⁷ perusteella yksi opettaja, joka opettaa venäjää. Tohmajärvellä niiden, jotka pääsevät tähän kouluun, on siis mahdollista valita venäjä tai olla valitsematta sitä. Ehkä tämä on yksi syy siihen, miksi Tohmajärvi haluaa mukaan kokeiluun. Yksi syy on varmasti se, että monet ihmiset eivät halua opiskella ruotsia. Syitä ruotsin vierastamiseen on perattu monissa ajatushautomo Magman selvityksissä (esim. Palviainen 2011; Saukkonen 2011; Sundell 2015).

Nähdäkseni liberalismien hengen mukaista olisi, että jokaisessa Suomen alakouluissa olisi mahdollista valita englannin ohkeen toinen niin sanottu *A-kieli* vieraiden kielten joukosta ja että jokaisessa yläkoulussa olisi mahdollista valita niin sanottu *B2-kieli*. Näin jokainen nuori voisi osata ensikielensä ja toisen kotimaisen kielensä lisäksi kolmea vierasta kieltä. Tietysti todella liberalismien hengen mukaista olisi se, että jokaisella lapsella olisi vieraiden kielten valintaan mahdollisimman yhtäläinen mahdollisuus. Kielikokeilun otsikossa ensisijainen tarkoitus on kuitenkin se, että uusien opettajien palkkaamisen lisäksi tehdään enintään 2200 oppilaalle erityisesti toisen kotimaisen kielen, käytännössä todennäköisesti yleensä ruotsin, opiskelu valinnaiseksi. Tässä on kaksikin eri argumentointivirhettä tai ainakin niiden mahdollisuus.

Virheitä päättelyssä

Väärä vastakkainasettelu on "virhepäätelmä, jossa muita vaihtoehtoja huomioimatta annetaan ymmärtää, että on vain kaksi toisensa pois sulkevaa vaihtoehtoa"⁸. Hallituksen esitys kytkee toisiinsa kielivalikoiman laajentamisen ja pyrkimyksen vähentää

⁷ <http://www.tohmajarvi.fi/alakoulut1> (Luettu 28.11.2017.)

⁸ Tieteen termipankki s. v. [väärä vastakkainasettelu](#).

toisen kotimaisen kielen, lähinnä ruotsin, opiskelua. Jos pyrkimys ei olisi vähentää ruotsin opiskelua, hallitus esittäisi vain kielivalikoiman laajentamista. Julkisessa keskustelussa on päässyt syntymään käsitys, että kielivalikoimaa ei voisi laajentaa tekemättä toista kotimaista kieltä vapaaehtoiseksi.

Varsinainen kielikokeilu toteutuessaan sisältäisi oppilaan mahdollisuuden sulkea pois toinen kotimainen kieli vieraan kielen valinnalla; kokeilu ei esimerkiksi tee mahdolliseksi historian tai fysiikan sulkemista pois. Ei ole mitään perustetta sille, miksi juuri toinen kotimainen kieli asetetaan vastakkain vieraan kielen kanssa. Eikö luontevampaa olisi tarjota kielistä, vieraista ja kansallisista, kiinnostuneille yksilöille mahdollisuutta jättää jokin luonnontiede pois opetussuunnitelmasta? Tai liikunta tai taito- tai taideaine. Hallitus valitsee monenlaisen pakottamisen. Onko hallituksella esittää perusteet kaikkien muiden oppiaineiden kuin ruotsin pakollisuudelle? Pyrkiikö hallitus liberalismiin vai tietynlaiseen konservatismiin?

Toinen virhepäätelmä, *karkeistettu syy*, liittyy myös siihen, miksi juuri tietty oppiaine kytketään vieraiden kielten tarjonnan lisäämiseen. Karkeistettu syy on "virhepäätelmä, joka syntyy siitä että ilmiö tapahtuu monista eri syistä ja oletetaan vain yksi tai muutama syy tapahtumalle"⁹. Jos ja kun kielikokeilun tarvetta perustellaan sillä, että suomalaiset eivät osaa tarpeeksi vieraita kieliä, syy ei suinkaan ole se, että opiskellaan toista kotimaista kieltä. Päinvastoin. Aivotutkimuksen perusteella kahden, esimerkiksi kahden kotimaisen, kielen osaaminen tekee paljon helpommaksi uusien kielten oppimisen ja oppimisen ylipäänsä. Kielten osaaminen ei "vie tilaa" muiden kielten oppimiselta vaan päinvastoin helpottaa sitä. Ei siis ole liberalismiin mukaista, rationaalista, vähentää yksilön kohdalla opiskeltujen kielten lukumäärää. Opiskeltujen kielten määrä vähenee, jos saksan joka tapauksessa valitseva oppilas jättää ruotsin (tai suomen) pois, koska siihen ohjataan kielikokeilulla.

Jos vieraita kieliä ei opiskella laajasti vaikkapa Tohmajärvellä, ei se johdu ruotsin opiskelemisesta toisena kotimaisena kielenä, vaan ensinnäkin erityisesti siitä syystä, ettei mahdollisuuksia ole tarjolla. Vaikka ruotsin opiskelu korreloi monissa tapauksissa sen kanssa, että ruotsia opiskeleva yksilö ei opiskele kuin yhtä vierasta kieltä eli englantia, ei tämä tietenkään tarkoita kausaatiota. Kyse on vain siitä, että koska lähes

⁹ Tieteen termipankki s. v. [karkeistettu syy-virhepäätelmä](#).

kaikki suomenkieliset opiskelevat ruotsia, voidaan todeta, että ruotsin opiskelu korreloi kaiken mahdollisen kanssa. Voisi esimerkiksi sanoa, että kaikki tupakkaa polttavat ovat opiskelleet peruskoulussa ruotsia.

Esimerkiksi eduskunnan lähetekeskustelussa¹⁰ on puhuttu oppijan motivaatiosta. Sitä myös hallituksen esitys haluaa selvittää. On kuitenkin jälleen virhepäätelmä, jos ajatellaan, että kysymys motivaatiosta olisi välttämättömästi juuri kielten – saati toisen kotimaisen kielen – kohdalla laadultaan erilainen kuin muiden oppiainneiden tai oppisisältöjen kohdalla. Lopulta päästään siihen, että tarvittaisiin kasvatustieteelliset argumentit sille, miksi juuri toista kotimaista kieltä ei pidetä yksilön vapauden viljelemisen kannalta yhtä tärkeänä kuin vaikkapa pakkokotitointia, pakkokäsityötä, pakkomusiikkia, pakkokemiaa, pakkofysiikkaa... Tai evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluvan koululaisen pakkouskontoa.

Ruotsia vai ei?

Sen sijaan, että keskustellaan yhden oppiaineen, toisen kotimaisen kielen, asemasta suhteessa pakkoon ja vapauteen, yhteiskunnallisesti ja erityisesti kasvatuksen eli tulevaisuuden kannalta olisi järkevämpää keskustella jokaisen oppiaineen suhteesta pakkoon ja vapauteen. Ei ole mitään perusteita keskustella erityisesti toisen kotimaisen kielen pakollisuudesta.

Kiinnostavaa on sen sijaan se, mihin meidän täytyy ”pakottaa” lapset, jotta heille on tarjolla mahdollisimman avoin tulevaisuus: kyvykkyyksiä ja mahdollisuuksia eli autonomiaa – todellista valinnan vapautta. Jos asiasta haluaisi puhua *pakottamisen* sijaan myönteisesti, voisi Feinbergin hengessä puhua siitä, mitä lapsille on *annettava*, jotta heidän tulevaisuuttaan ei vahingoiteta.¹¹

Jos kielikokeilun tavoitteena on, kuten osa kielikokeilun kannattajista on suoraan sanonut, *ruotsin kielen* opiskelun tekeminen kaikille vapaaehtoiseksi, tämä

10

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_93+2017+2.aspx

¹¹ Liberalistit puhuvat niin sanotuista *positiivisista vapauksista*: yksilöä ei tee todella vapaaksi rajoitusten puute vaan vasta se, että on vapauksia, henkisiä ja aineellisia mahdollisuuksia, itsenäiseen elämään. Vapauksia *johonkin*.

on tietysti eri kysymys kuin *toisen kotimaisen kielen* opiskelua koskeva kysymys. Varmasti osa hallituksen kansanedustajista haluaa oikeasti (ei vain poliittisen pelin tai kaupan vuoksi) juuri sitä, että toinen kotimainen kieli poistettaisiin kaikille annettavien vapauksien, kyvykkyyksien, joukosta. Jos he kuitenkin haluaisivat, että ruotsinkieliset joutuisivat edelleen opiskelemaan pakkosuomea, täytyisi heidän vastata siihen, miksi ruotsinkieliset voidaan pakottaa opiskelemaan toista kotimaista kieltä. Loogista ruotsin kielen aseman heikentäminen olisi silloin, jos tavoitteena on tehdä vain suomesta kansalliskieli.

Tällöin toki jouduttaisiin vastaamaan isoihin kysymyksiin siitä, millä perusteella on oikeutettua valita jokin kieli tai jotkin kielet kansalliskieliksi. Olisiko järkevää pärjätä vain yhdellä kansalliskielellä? Jonkun mielestä tämä voisi olla englanti, jonkun toisen mielestä venäjä. Esimerkiksi näihin voi päätyä mittaamalla valitsemallaan tavalla kielen tuottamaa hyvinvoinnin määrää, vaikkapa kielen "hyötyä". Jos joitain asioita olisi sattunut toisin, ainoa kansalliskielemme voisi olla saksa taikka venäjä. Tai edelleen ruotsi. Nämä asiantilat ovat siis kontingentteja, voisivat olla toisinkin. Liberalisti etsii a) rationaalista ratkaisua, joka b) lisää jokaisen vapautta ja c) on mahdollisimman tasa-arvoinen. Mitä tällöin tulisi päättää kansalliskielten määrästä ja laadusta sekä niiden asemasta opetussuunnitelmassa?

Käytännössä kansalliskielikysymyksistä tulee vaikeita, jos muutetaan olemassa olevaa yhteiskuntasopimusta, jonka perusteella ihmiset ovat elämänsä valintoja tehneet. Joidenkuiden mukaan näin tulisi tehdä: olisi oikein ja hyvä lakkauttaa ruotsin kielellä virallisesti ja siis julkisesti toimimisen mahdollisuus. Ainakin osan kielikokeilijoista tavoitteena vaikuttaa olevan vähintään ruotsin kielen aseman heikentäminen. Miksi muuten pyrkiä vähentämään ruotsin opiskelua? Hallituksen – alun perin nykyisen oppositiopuolue perussuomalaisien vaatimuksesta – esittämä kielikokeilu on jo onnistunut heikentämään ruotsin kielen asemaa Suomessa. Heikentäminen onnistuu, vaikka mahdollisesti toteutuvaan kielikokeiluun ei haluaisi osallistua kukaan. Nimittäin kielikokeilu on tietysti ensisijaisesti viesti – siirto tavoiteltuun suuntaan.

Opetussuunnitelmallisesta näkökulmasta ei ole mitään perustetta, miksi kielivalikoiman laajentaminen kouluissa ja siten pluralismin edistäminen yhteiskunnassa vaatisi juuri sen, että pyritään vähentämään ruotsin kielen opiskelua. Kokonaan

toisen artikkelin, tieteenfilosofisen artikkelin, aihe olisi sen tutkiminen, mitä kielikokeilulla todellisuudessa pyritään ja edes voidaan pätevästi selvittää.

Ennen kuin opetussuunnitelmiin tehdään poikkeuslain kaltaisella menettelyllä 2200 yksilön kohdalla muutos, pitäisi lainsäätäjien pystyä artikuloimaan, mitä ylipääntään on tarpeen opettaa. Miksi toinen kotimainen kieli ei edistäisi lapsen avointa tulevaisuutta, aikuisiän autonomiaa, ja esimerkiksi fysiikka edistäisi? Jos saataisiin osoitettua, että useamman kielen osaaminen ei lisää yksilön vapautta hänen aikuisiällään, olisi selvää, ettei ruotsinkielisiä voisi pakottaa suomen opiskeluun eikä suomenkielisiä ruotsin.

Toinen vaihtoehto olisi osoittaa, että kaikki muut oppiaineet tarjoavat niin paljon *enemmän* aikuisiän autonomiaa, että niitä on *pakko* opiskella toisen kotimaisen kielen sijaan. Tällöin ei siis olisi oikeutettua antaa valita.

Tietyissä asioissa liberalisti viljelee, *cultivirt*, vapautta pakolla. Jos voidaan argumentoida rationaalisesti tai havainnoida empiirisesti, että toisen kansalliskielen osaaminen lisää yksilön vapautta aikuisiällä, ei siitä silloin ole liberalistisessa viitekehyksessä oikeutettua tehdä valinnaista.

Lähteet

Feinberg, Joel 1980: The Child's Right to an Open Future. Teoksessa *Philosophy of Education. An Anthology*. Randall Curren 2007 (toim.). Oxford: Blackwell Publishing.

Gaus, Gerald, Shane D. Courtland ja David Schmidtz 2015: Liberalism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2015 Edition). Edward N. Zalta (toim.).
<https://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/liberalism/>

"Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa". Hallituksen esitys HE 114/2017 vp.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_114+2017.aspx

Halstead, J. Mark 2005: Liberal values and liberal education. Teoksessa *The RoutledgeFalmer Reader in Philosophy of Education*. Wilfred Carr (toim.). Lontoo ja New York: Routledge.

- Kant, Immanuel 1923 [1803]: *Über Pädagogik*. Osana kokoelmaa *Kant's gesammelte Schriften*. Erste Abtheilung: Werke. Bd 9, 1. Abt., 9. Bd. Berliini ja Leipzig: Walter de Gruyter & Co.
- Phillips, D.C. ja Harvey Siegel 2015: "Philosophy of Education". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2015 Edition). Edward N. Zalta (toim.).
<https://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/education-philosophy/>
- Pakaslahti, Arvi 2014: Utilitarismi. *Logos-ensyklopedia*. Sami Syrjämäki ja Toni Kannisto (toim.). Eurooppalaisen filosofian seura ry.
<http://filosofia.fi/node/4049/>
- Palviainen, Åsa 2011: *Frivillig svenska? Utbildningsrelaterade konsekvenser*. Magma-studie 3/2011. Helsinki: Finlands svenska tankesmedja Magma.
<http://magma.fi/uploads/media/study/0001/01/b867cdcf3f22cec169cb61194e8ebead05f9ae52.pdf>
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Saukkonen, Pasi 2011: *Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää? Selvitys mediakeskustelusta Suomessa*. Magma-studie 1/2011. Helsinki: Finlands svenska tankesmedja Magma.
<http://magma.fi/uploads/media/study/0001/01/d3772c271f18baedbd4e7cc33c2ec337fbf68ab.pdf>
- Schmitter, Amy M., Nathan Tarcov ja Wendy Donner 2003: Enlightenment Liberalism. Teoksessa *A Companion to the Philosophy of Education*. Randall Curren (toim.). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Sundell, Björn 2015: *Pakollinen ruotsi – puolesta ja vastaan*. Magma-pamflett 3/2015. Helsinki: Ajatushautomo Magma.
<http://magma.fi/uploads/media/study/0001/01/b52bc3591f27526d4f1c8eb3b18b6b53709ba89e.pdf>
- "Tieteen termipankki". Artikkelit *Väärä vastakkainasettelu ja Karkeistettu syyvirhepäätelmä*.
<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu>

Winch, Christopher 2005: *Autonomy as an educational aim*. Teoksessa *The RoutledgeFalmer Reader in Philosophy of Education*. Wilfred Carr (toim.). Lontoo ja New York: Routledge.